

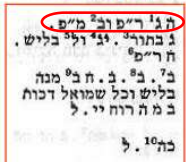

A héber Biblia margójára¹

Suhai György
2012.03.08.

Ha kinyitjuk a héber Bibliát,² egy hihetetlenül érdekes, izgalmas világ tárul elénk. A nyugati ember számára teljesen idegen ősi írásjelek (a Szent szöveg) és a lapszéleken illetve az oldalak alján található rengeteg apró megjegyzés (leginkább arámul írt *maszóra*) első látásra bizony ijesztő hatást kelthet bennünk. Azonban ha megértjük, hogy mi mindent rejtenek ezek a Szentírás másolói (*maszoréták*) által a Biblia margójára írt megjegyzések, igen hamar teljesen lenyűgözve fogjuk érezni magunkat attól az odaadó szerettől, hihetetlen mély hódolattól és tisztelettől, mely a Bibliát övezte a századok során annak keletkezésétől egészen napjainkig. Arról nem is beszélve, hogy milyen nagy körültekintéssel és precizítással történhetett annak másolása, mely precizitás megőrzésében komoly szerepet játszottak ezek a “margószéli jegyzetek”. Mindennek érzékeltetésére szeretnék néhány érdekesebb, főként statisztikai jellegű információt tartalmazó bejegyzést kiemelni, a teljesség igénye nélkül. Manapság ezen információk egy arra alkalmas bibliai segédprogrammal (Logos, Bibleworks stb.) pillanatokon belül kinyerhetőek.³ De hogy miként tudták mindezt kinyerni a maszoréták egy olyan korban (i.sz. VI-VIII. század), ahol nem létezett még számítástechnika és milyen segédeszközök állhattak rendelkezésre a maszorétáknak ezen statisztikai adatokat tartalmazó jegyzetek összeállításában, arról nem sokat tudunk. Igen valószínű, hogy kizárólag a saját képességeikre voltak utalva és persze Isten különleges gondviselésére. Nézzünk meg tehát néhányat a maszoréták által készített széljegyzetek közül.

Néhány érdekesebb széljegyzet

A **Gen 1:1** széljegyzetében a következőket olvashatjuk: az ÓSZ első szava (בְּרֵאשִׁית *börésit*) összesen **5x fordul elő** a héber Bibliában, melyek közül 3x a mondat elején, 2x a mondaton belül.

maszóra	GENESIS בראשית Szent szöveg	“Bibliaolvasó kalauz”
		[RÖ]

¹ Forrás: Page H. Kelley, Daniel S. Mynatt and Timothy G. Crawford, *The Masorah of Biblia Hebraica Stuttgartensia* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998).

² Héberül *TaNaKh*-nak nevezik, mely a *Törvény* (תורה *Torah*), *Proféták* (נביאים *Növiim*) és a *Írások* (כתובים *Kötúvim*) héber szavak kezdőbetűiből álló betűszó.

³ Én a BibleWorks 7.0 alkalmazást használtam a maszoréták által kigyűjtött statisztikai adatok ellenőrzésére (www.BibleWorks.org).

Mind a héber Szent szöveget (kék), mind az arámul írt széljegyzeteket (piros, pontos megnevezésük: *maszóra parva* vagy *kis maszóra*) jobbról balra olvassuk. A zölddel bekeretezett lapszéli jegyzet (⓪) a Tóra (Mózes öt könyve) 3 és fél évre szóló, szombatankénti liturgiai olvasásra szánt felosztását (167 ún. *széder*) jelöli. Mi most csak a Szent szövegre és a maszórára koncentrálnak.

A Lev 13:9-nél a következő megjegyzés áll: összesen 11 olyan mondat van a héber Bibliában, amely *nun*-nal (נ) kezdődik és végződik.

8 אֶל-הַכְּהֵן : 8 וְרָאָה הַכְּהֵן וְהִנֵּה פְּשֻׁתָּהּ הַמְּסַפַּחַת בְּעוֹר וְטִמְאַוּ הַכְּהֵן
9 צָרַעַת הוּא : 9 נִזְעָא צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאַרְסָם וְהוּבֵא אֶל-
10 הַכְּהֵן : 10 וְרָאָה הַכְּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת-לְבָנָה בְּעוֹר וְהִיא הַפֶּכֶה שַׁעַר

A 2Kir 6:32-nél ez áll: ez a vers egyike annak a 26 versnek a héber Bibliában, mely a héber “abc” összes betűjét tartalmazza.

32 וְאֵלִישָׁע יָשָׁב בְּבֵיתוֹ וְהַזְקֵנִים יֹשְׁבֵי אֲתוֹ וַיִּשְׁלַח אִישׁ מִלְּפָנָיו^a
בְּטָרֶם^b יָבֵא הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וְתוֹא אָמַר אֶל-הַזְקֵנִים הַרְאִיתֶם^c כִּי-
שָׁלַח בֶּן-הַמְּרַצֵּחַ הַזֶּה לְהַסִּיר אֶת-רֹאשִׁי רָאוּ כִּבְּא הַמֶּלֶךְ סָגְרוּ
הַדְּלֵת וְלִחְצֵתֶם אֹתוֹ בְּדֵלֶת הַלְּוֹא^d קוֹל רַגְלֵי אֲדָנָיו אַחֲרָיו : 33 עוֹדְנֹו^e

A Lev 11:42-ben egy megnagyobbított *waw* (ו waw maiusculum) jelzi a Pentateuchos (Mózes öt könyve) középső betűjét.

40 וְהָאֵכֶל מִנְּבִלְתָּהּ יִכָּבֵס בְּגִדָיו וְטִמְאַ עַד-הָעָרֵב וְהַנְּשֵׂא^a אֶת-
נְבִלְתָּהּ^a יִכָּבֵס בְּגִדָיו וְטִמְאַ עַד-הָעָרֵב : 41 וְכָל-הַשְּׂרָץ הַשְּׂרָץ
עַל-הָאָרֶץ שֶׁקָּץ הוּא לֹא יֵאָכֵל : 42 כָּל־הַחַיִּים הַחַיִּים עַל-הָאָרֶץ וְכָל־הַחַיִּים

A Jer 6:7-nél, noha maga a betű nincs megjelölve a szent szövegben, a széljegyzet szerint ebben a mondatban található az ÓSZ középső betűje.

7 כְּהָקִיר בְּוֹרֵא מִיּוֹמֶיהָ כֵּן תִּקְרָה רַעְתָּהּ
חָמָס וְשָׂדֵה יִשְׁמָע בָּהּ עַל-פְּנֵי תָמִיד חֲלֵי וּמִכָּה^b :

A Zsolt 80:14-ben, minden valószínűség szerint, az emelt *ayin* (ע) jelzi a Zsoltárok könyvének középső betűjét.

14 יִכְרַסְמֶנָּה חֲזִיר מִן־עַ־א^a וַיִּזְיֵי שְׂרֵי יִרְעַנָּה: ד ארת חלויות⁸
 15 אֱלֹהִים צָבָאוֹת שׁוֹבֵב־נָא הַבֵּט מַשְׁמַיִם וּרְאֵה

A Józsa 11:14-nél található széljegyzet a többi között azt jelzi, hogy ez a vers egyike annak a három versnek az ÓSZ-ben, amely *wekol*-lal (וכל) kezdődik és 80 betűből áll.

14 שְׂרָפָם יִשְׂרָאֵל זוּלְתֵי אֶת־חֲצוֹר לְבָדָה שְׂרָף יִהְיֶשֶׁע: 14 וְכֹל שְׁלָל¹⁸ 18 ב. 14. ג. פסוק וכל כל חוד מן 17 ר"פ וכל ופ אות
 אֲהַעֲרִים הָאֱלֹהִים וְהַבְּהֵמָה בָּזוּזוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּק אֶת־כָּל־
 הָאָדָם הַכּוֹ לְפִי־חֶרֶב עַד־הַשְּׂמַדִּים אֹתָם לֹא הַשְׂאִירוּ כָל־¹⁸ ה חס בליש¹⁸
 15 נִשְׁמָה: 15 כְּאֲשֶׁר צָנָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עֲבָדוֹ כִּן־צָנָה מֹשֶׁה אֶת־

A Lev 13:33-ban a megnagyobbított *gimel* (ג gimel maiusculum) jelzi a Pentateuchos középső szavát.

33 עֲמֹק מִן־הָעוֹר: 33 וְהִתְנַחֵחַ¹⁸ וְאֶת־הַנֶּחֶק לֹא יִגְלַח וְהַסְּגִיר הַכֶּתֶן
 אֶת־הַנֶּחֶק שִׁבְעַת יָמִים שְׁנִית: 34 וּרְאֵה הַכֶּתֶן אֶת־הַנֶּחֶק בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּחֶק בְּעוֹר וּמִרְאֵהוּ אֵינְנוּ עֲמֹק מִן־הָעוֹר
 וְטַהַר אֹתוֹ הַכֶּתֶן וְכַבֵּס בְּנִדְיוֹ וְטַהַר: 35 וְאִם־פָּשָׂה יִפְשָׂה הַנֶּחֶק
 בְּעוֹר אַחֲרֵי טַהַרְתּוֹ: 36 וּרְאֵהוּ הַכֶּתֶן וְהִנֵּה פָשָׂה הַנֶּחֶק בְּעוֹר לֹא־
 יִבְקַר הַכֶּתֶן לְשַׁעַר הַצְּהָב טָמֵא הוּא: 37 וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּחֶק
 וְשַׁעַר שְׁחָר^b צָמַח־בוּ נִרְפָּא הַנֶּחֶק טָהוֹר הוּא וְטַהַרוּ הַכֶּתֶן: 38

17 Cf Mm 3990. 18 Mm 728. 19 Mm 2840. 20 Mm 733. 21 Mm 539. 22 Mm 734.

Nagy
 maszóra
 BHS
 apparátus

22^a א + ἐν τῷ ἔλκει ἐζήνθησεν (ex 20), it 27^b || 26^a cf 21^a || ^b > א || ^c sic L, mlt
 Mss Edd בַּבְּ || 27^a cf 3^a || ^b cf 22^a || 28^a > א || 30^a מ היא || 31^a > א ||
 32^a מ הנתק cf 53^a || 33^a mlt Mss λ maj || 36^a cf 3^a || 37^a ל נו-? cf 5^b ||
^b > א.

A teológiákon manapság használt legújabb, 4. kiadású héber Biblia, *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 4. ed.) szövegében már nincs megnagyobbítva a *gimel*, de az ún. BHS kritikai apparátus (a BHS mai szerkesztőinek megjegyzései az oldal alján, barna színnel) jelzi, hogy az eredetileg egy nagy *gimel* volt.

És hogy hol találhatóak azok a mondatok, amelyekre e fenti széljegyzetek utalnak, azt az ún. *Magna Masorah* (héberül *Massorah Gedolah*, azaz Nagy maszóra) c. gyűjteményben találhatjuk meg, méghozzá a héber Szent szöveg és az apparátus közti “Mm”-mel jelölt

referenciák segítségével (kék mező). Tehát a maszoréták (a Szentírás másolóí) még ki is gyűjtötték ezeket az igeverseket! Annak idején, a Leningrádi kódexben, mely a ma használatos héber ÓSZ (BHS) alapjául szolgált, ezek a hivatkozott igeversek szintén ott szerepeltek a kódex lapjain a szent szöveggel együtt. Később egy francia tudós külön kigyűjtötte ezeket a verseket egy közel 500 oldalas könyv formájában, melynek címe, nemes egyszerűséggel *Massorah Gedolah* (Nagy maszóra) lett.⁴

Néhány érdekes végjegyzet

Végül ejtsünk néhány szót az ugyancsak érdekes információkat tartalmazó ún. *végjegyzetekről*. A Genézis, azaz Mózes Első könyvének végjegyzete (*Massorah Finalis*, piros mező), a többi könyv végjegyzeteivel együtt a Szent szöveg másolása, megőrzése szempontjából rendkívül fontos statisztikai adatokat tartalmaz.

50,14—26 GENESIS 85

כָּנְעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמִעְרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־
 הַשָּׂדֶה לְאַהֲוֵת קָבֵר מֵאֵת עֶפְרָן נַחֲתָי עַל־פְּנֵי מִמְרָא: 14 וַיֵּשֶׁב
 יוֹסֵף מִצְרָיִמָּה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעַלְמִים אִתּוֹ לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו: 15 אַחֲרָי
 קָבְרוּ אֶת־אָבִיו: 15 וַיִּרְאוּ אֶת־יוֹסֵף כִּי־מָת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ
 לוֹ וַיִּשְׁמַמְנוּ יוֹסֵף וְהַשֵּׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת־כָּל־הָרְעָה אֲשֶׁר נָמְלֵנוּ אִתּוֹ:
 16 וַיֹּצִיאוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: 17 כֹּה־
 תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּה שָׂא נָא פֶשַׁע עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה נָמְלִיךָ
 וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ יוֹסֵף בְּדַבְרֶם אֵלָיו:
 18 וַיִּלְכוּ גַם־אִתּוֹ וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הֲגִנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים: 19 וַיֹּאמֶר
 20 אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל־תִּירְאוּ כִּי־הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי: 20 וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי
 רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבָה לִשְׂבָּה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־וָה לְהַחֲיִית עַם־רַב:
 21 וְעַתָּה אֶל־תִּירְאוּ אֲנִי אֶכְלָל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְכֶּם וַיִּנָּחֶם אֹתָם
 22 וַיִּדְבֹר עַל־לִבָּם: 22 וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרָיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי
 23 יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים: 23 וַיִּרְא יוֹסֵף לְאַפְרַיִם בְּנֵי־שְׁלֹשִׁים גַּם־בְּנֵי
 24 מִכֵּיל בְּרִמְנֶשֶׁה יְלָדָיו שֶׁעַל־בְּרִכְיָו יוֹסֵף: 24 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו
 אֲנִי מֵת וְאַל־חִיִּים פִּקְדוֹ יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֵעֲלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 25 אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵיִצְחָק וַיִּלְעָקֵב: 25 וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פִּקְדוֹ יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלֵתֶם אֶת־
 26 עַצְמוֹתַי מִצְרָיִם: 26 וַיָּמָת יוֹסֵף בְּרִמְנֶשֶׁה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחְנִטוּ אֹתוֹ וַיִּשְׂם
 בְּאֵרוֹן בְּמִצְרָיִם: 26

Végjegyzet

סכום הפסוקים של ספר
 אלף וחמש מאות
 ושלישים וארבעה:
 אך לד' 1
 חציו ועל-חרבך 21
 וסדרים מה

⁷Mm 365. ⁸Mm 84. ⁹Mm 1965. ¹⁰Mm 1444. ¹¹Mm 1685. ¹²Mm 368. ¹³Mm 369. ¹⁴Mm 327. ¹⁵Mm 370. ¹⁶Mm 1222. ¹⁷Mm 3631. ¹⁸2 S 12, 24. ¹⁹Mm 371. ²⁰Mm 388. ²¹Mm 79. ²²Mm 1273. ²³Mm 3723. ²⁴Mp sub loco. ²⁵Gn 27, 40, cf Mp sub loco.

14 ^a-^a > ^o*, dl? || 15 ^a ^l(^s) *timentes* = leg ^l || 16 ^a ^o(^s) *kai napepovovto* cf 18, prp
 18 ^a prp || 18 ^a prp וַיִּכְבֹּדוּ || 20 ^a ^u Vrs וְהָאָרֶץ || 23 ^a ^u ^u בָּנִים || 25 ^a ^u ^u בִּימֵי || 25 ^a
 nonn Mss ^u Vrs + אֶתְכֶם || 26 ^a ^l c ^u ^u וַיִּשְׂם

⁴ Gerhard E. Weil (ed.), *Massorah Gedolah iuxta codicem Leningradensem B 19a. Volumen I: Catalogi, BHS pars altera*, Pontificium Institutum Biblicum, Róma, 1971.

A Genezis végjegyzetében a következőket olvashatjuk:

A könyv mondatainak (verseinek) száma:
ezer és ötszáz és harminc és négy.
(ugyanez számmal) **1534**
és annak középső verse: (mely így kezdődik) **“És kardod után”**
és 45 széder (liturgiai felolvasásra szánt szakasz)

A Tóra (Mózes öt könyve) végjegyzete még ennél is részletesebb:

A Tóra verseinek száma:
5845
A Tóra összes széderje:
167
A Tóra szavainak száma:
79856
A Tóra betűinek száma:
400945

Ezek azok a számok, melyeknek mindenképpen stimmelniük kellett ahhoz, hogy egy másolt Tóra tekercset hitelesnek fogadjanak el.